

МАЛА ПРИЧА О ВЕЛИКОМ ПИСЦУ

Милорад Павић (1929-2009) једини је писац у историји српске књижевности који је на велика врата, силовито ушао у светску књижевност и у тој елити остао на измаку XX века и све до смрти. Најпре је освојио читаоце у Европи и обе Америке, а онда, почетком трећег миленијума, освоја и источни део света – Русију, Кину, Јапан, Јужну Кореју... Наравно, реч је о *Хазарском речнику*, роману-лексикону, књизи која, по публицитету, нема премца у српској књижевности – иза њега остали су далеко и Андрић, и Киш...

Упознао сам Павића у време када је био један од српских писаца кога је занимала поезија, али, пре свега, историја српске књижевности, време барока, као и превођење Пушкина и других руских писаца. Једноставан, скроман човек кога су пријатељи звали Цици, а они други су му тепали – Миша. Разговарали смо поводом премијере његовог позоришног комада *Кревети за три особе*, писану према мотивима његове збирке прича *Гвоздена завеса*, а у режији Дејана Мијача. Представу је режирао Дејан Мијач у Српском народном позоришту у Новом Саду, али је завршила неславно – брзо је скинута са репертоара као политички неподобна... Било ми је занимљиво слушати Павићеву причу, сасвим неконвенционалну, једноставну... Вели да се родио у једној од „најружнијих кућа” у Београду, на Дорћолу... И у каснијим сусретима, нарочито честим деведесетих година, после *Речника*, у Београду али и на Златибору, у Рибници, подно Торника, он је волео да у своје причање, уноси каламбуре, као што раде сликари – надреалисти. Све је помешано – рационално и ирационално.

Нарочито се слободно кретао у XVIII веку – у том времену за њега није било тајни. Одгонетао је, између осталог, време и живот „својих земљака” – калуђера манастира Раче, преписивача драгоцених књига, који ће се расути преко Дунава и Саве, чак до Сентандреје, бежећи од турског зулума и носећи црквене реликвије, па и старе књиге.

И све до те, 1984. године, Павић је био „један од српских писаца”, а онда се догодило невиђено чудо – постао је планетарни писац! Или, како је то у једном дитирамбу рекао сјајни (недавно преминули) песник, Бањалучанин, Ђуро Дамјановић:

*О, бојами,
чудан је њај див,
једини Хазар
који је остјао жив!*

Први читалац *Хазарској речника*, уредник „Просвете”, Милисав Савић, и сâм приповедач од нерва, осетио је да у рукама има необично штиво које, истина, није наишло за занимање већег броја издавача – одбили су га „као егзибиционизам”... Истина, занимљиво је да Павић у Београду наилази и раније на препреке, на неразумевање... На пример, није могао да пријави докторску тезу, већ је докторирао на загребачком Свеучилишту, онда није могао да постане професор универзитета у родном граду, већ му је руку пружио Младен Лесковац и позвао га да дође на Филозофски факултет у Нови Сад (где ће бити биран и за декана), да би тек при крају радног века, дошао на Филозофски факултет у Београду и предавао помоћни предмет! На Филолошком факултету за њега, писца студије *Историја српске књижевности барокној доба, (XVII и XVIII век)* – није било места!

И то је дошао тек када је стекао светску славу на Западу – када су *Хазарски речник* објавиле наугледније издавачке куће у Француској, Немачкој, Америци, Шпанији, Аргентини... *Хазарски речник* је постао култна књига, поред Борхесових и дела Умберта Ека.

Свестрано образован – говорио је четири светска језика (немачки, руски, француски, енглески), студирао виолину, бавио се планинарењем, играо тенис, писао стихове, преводио... и није му било тешко да комуницира са целим светом. Његов београдски дом свакодневно су опседали новинари из света, а о домаћим да и не говоримо. Наугледније новине и књижевне ревије, као што су *Маџазин лиџерер* или *Тајмсов* књижевни додаток, објављивали су на насловним странама фотографије Павића са његовим руским хртовима...

Једини је писац са простора бивше Југославије који је читава два сата разговарао са уредником култне емисије француске телевизије

„Апостроф”, Бернар Пивоом, када је зналачки тумачио византијску и балканску цивилизацију, наравно, са посебним нагласком на Србију и њену прошлост, али и савременост.

Павић је био и остао једини српски писац за кога су најугледнији издавачи правили посебне програме боравка. Био сам на Сајму књига у Франкфурту на коме је представљен његов *Хазарски речник* на немачком штанду (*Зуркоф*) - на све стране били су постери са Павићевом сликом и обавезном лулом... Исто тако, и на штанду француског издавача *Белфона*. А онда, једно вече, немачки издавач приредио је гала пријем у част Павића – у елитном хотелу „Frankfurter hof” окупила се елита светског издаваштва – писци, уредници, менаџери, пословни агенти... Павић се у тој дворани (дошао сам на његов позив) кретао без комплекса, са лулом, делио је потписе, час на једном, час на другом, трећем... језику.

Путовао је на све стране света - у Француску, Грчку, Шпанију, Америку, где га је чувени, најчувенији издавач „преко баре”, *Кноф*, позивао на тродневни боравак, увршћавајући га у свој чувени каталог великих писаца...

Хедониста, Павић, уживао је у свему: и у разгледању музеја и галерија, али је задовољавао и своју гастрономску радозналост. Ево како је изгледала вечера у част Павића у чувеном ресторану „Код златног јелена” у Будиму: срнећи гулаш – чорба, с наранџом, палачинке с јеленовином у винском умаку, рашки (српски) паприкаш од вепровине са црним вином из Табана, шарена шајкашка гужвара, а пио се самородни, одлежани, мечињски *шардоне* из манастира Грабовац (из храстове бачве) и Деспотов *црњак виљанац* из Барање... Јеловник је саставио његов пријатељ, последњи изданак старе српске породице у Мађарској – песник и историчар књижевности, Стојан Вујичић.

Павић је волео да путује, да иде у сусрет својим читаоцима, јер се као зналац језикā, кретао без комплекса (а то је, иначе, комплекс већине српских писаца, његових савременика). А на путовањима он је од својих издавача захтевао смештај у елитним хотелима. У Паризу га *Белфон* смешта у апартман хотела „Pon Rojal”, у коме су одседали Маргарет Јурсенар, Алберто Моравија, а стални гости били су и Сартр, са својом пријатељицом Симон де Бовоар, па Франсоаз Саган... У Стамбулу, турски издавач му обезбеђује одседање у хотелу на Златном Рогу, у хотелу најлуксузнијем у овом делу Истока, у коме је одседала Агата Кристи, али и Јосип Броз... Павић је добио, управо, Брозов апартман, на чијем улазу стоји златна плочица са угравираним Титовим именом. Гр-

чки издавач га је гостио на чувеном острву Санторинију, али и у Атини, у хотелу у коме одседају крунисане главе... Тај једини наш „планетарни писац” (како је говорио Петар Џацић), који је у својој књизи васкрснуо један ишчезли народ – Хазаре, није успео да добије и највише признање – Нобелову награду. Упућени тврде да Нобелов комитет није могао да му опрости неке просрпске изјаве, које су у другим бившим југословенским републикама жестоко осуђене, а онда емитоване и у свету.

„Писац отровне ерудиције”, како је за Павића писао Ален Боске, угледни француски песник, критичар и романиста, коме се дивио и Умберто Еко (пославши му и свој роман *Фукоово клајно* са посветом: „Милораду Павићу, с дивљењем...”), на једвите јаде ушао је у Српску академију наука и уметности као редован члан. Упутио је ултимативно писмо Академији – не долази у обзир дописно чланство, већ одмах редовно... Пошло му је за руком, оно што није пошло Милошу Црњанском (када је предложен писац *Сеоба*, његов исписник, Иво Андрић, својим уљкавим гласом казао је: „Мислим да треба ићи редно...”, а Црњански је имао седамдесетак година!). Истина, пре Павића тако је изабран само Ј. Б. Тито.

И на крају, Павић је један од светских писаца који је утирао пут електронској, компјутерској књижевности, у којој читалац дигиталним путем, притиском на дугме, креира свој индивидуали приступ штиву и сопствени начин при читању књижевног дела. Павић је кореспондирао са светом последњих година искључиво захваљујући електроници и био сам, непосредно пред његову смрт, код њега у кабинету, у САНУ, када ми је „скинуо” гомилу писама која су му електронским путем стигла из Русије, од Владивостока до Петрограда, али и из Америке, Аустралије, Јапана, Кореје... А Павић, „тај фини господин”, како је говорио Хандке, налазио је времена да својим обожаваоцима одговори на свако знатижелно питање...

Био је очаран кућом Добрице Ћосића на Дедињу (одакле се иселио) и кућом Боре Ћосића у Ровињу, па кућом Николе Пашића у Француској улици... и желео је да има свој дом-музеј и град Београд му је то омогућио; и то на Дорћолу, у улици Браће Барух, у којој се налази и остатак од 40 одсто од рукописа *Хазарској речника* – остао је, како је једном приликом рекао – Богу!

Казао ми је једном приликом: „Нема ниједне будућности на чијем крају не чека смрт... Прастара смрт, старија од човечанства, старија од рођења и од Библије. Смрт је историја човечанства или планете сажета у тачку или у звезду, тако да бисмо могли рећи: *У иочейку беше смрт...*”